

АВТОРСКА СПРАВКА
ЗА ПРИНОСНИЯ ХАРАКТЕР И РЕЗЮМЕ НА ТРУДОВЕТЕ
на гл. ас. д-р Мариета Христова Рабохчийска,

кандидат в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“
в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.3. Политически науки (Международни отношения), обявен
от СУ „Св. Климент Охридски” в ДВ, бр. 61 от 28.07.2017 г.

За участие в конкурса е представен списък с научни публикации по международни отношения, които не повтарят темата на докторската дисертация и са публикувани след защитата на дисертационния труд за придобиване на научната и образователна степен „доктор“. В обявения конкурс кандидатът участва с 1 монографично изследване, 1 студия и 7 статии.

1. Политиката за съседство като инструмент на външните отношения на Европейския съюз“. С., Сиела, 2016, 256 с.

Представената монография има за цел да направи цялостно, завършено и систематизирано проучване на Европейската политика за съседство (ЕПС) от гледна точка на инструментите на външните отношения на Европейския съюз (ЕС). Темата не е обект на самостоятелни изследвания в българската научна литература.

ЕПС е сравнително нова политика. Стартира едва през 2004 г. Инициативата е замислена и се прилага като рамка на отношенията на ЕС в широк спектър от сфери с 16 държави от непосредственото му географско обкръжение. Развива се на двустранна и многостранна основа в две основни географски направления – източно и южно, и служи като алтернатива на разширяването. ЕПС е елемент на външната дейност на Съюза и наред с това е ключова за общата външна политика и политика за сигурност на ЕС. Монографията не проследява фактологията на отношенията с всяка от шестнадесетте държави, а анализира политиката, и доколкото е възможно – нейната ефективност, за структуриране и поддържане на отношенията с тези държави.

В **увода** са представени механизмите за присъствие и влияние на Съюза в международните отношения чрез панорама на дипломатическите и икономическите инструменти на външните му отношения. Открито е мястото на ЕПС сред тези инструменти и особеностите им конкретно в сферата на политиката за съседство.

Разяснено е съдържанието на концепцията за обусловеността, която е отличителна черта на подхода, прилаган от ЕС в дейността му на международната сцена. Потвърдено е възприетото в литературата разграничение на обусловеността на *ex ante* и *ex post* и е направена констатацията, че Съюзът по-често практикува обусловеност *ex post*. Формулирана е и е защитена **собствената теза на автора**, че от гледна точка на самия ЕС политиката за съседство е добре смазана машина с внимателно обмислени механизми за осъществяване, с безупречна логика и ефективна роля на институциите, което е с **приносен характер**. Върху естествената външна реализация на политиката обаче ЕС няма и не може да има пълен контрол поради случващото се в съседите и общото развитие на международните отношения. Точно там, където ЕПС трябва да е най-ефективна, а именно – в отношенията със самите държави от обкръжението на Съюза, тя не оправдава очакванията, което налага и преразглеждането на инструмента през 2015 г.

Съдържанието на книгата е структурирано в три глави. **Глава първа** е посветена на политическите и правни механизми за осъществяване на политиката за съседство. Първият раздел от главата анализира уредбата на ЕПС в Договорите за ЕС, като в основата на анализа е създението, че особеност на ЕПС е нейната лаконична нормативна уредба в „клаузата за съседството“ (чл. 8 ДЕС), както и фактът, че в Учредителните договори липсват клаузи относно отношенията на ЕС със съседите му. С **приносен характер** е проследяването на целия процес на изработване на формулировката на текста на чл. 8 ДЕС още от времето на работа на Конвента за бъдещето на Европа. Изводите от анализа на всеки елемент от съдържанието на чл. 8 са също с **приносен характер**. В хода на този анализ са засегнати въпросите за географския обхват на ЕПС, ценностите на Съюза, смисъла на понятия като „привилегирани отношения“, „просперитет“, „стабилност“, „споделена отговорност“ и др. Обърнато е специално внимание на систематичното място на чл. 8 сред общите разпоредби на ДЕС, което е една от забележителните характеристики на тази клауза.

Поставени са и е даден обоснован отговор с **приносен характер** на три въпроса относно „специфичните споразумения“, които Европейският съюз може да сключва със заинтересованите страни по силата на чл. 8 ДЕС – от какъв характер ще са и каква точно форма ще имат посочените споразумения; на какво основание (самостоятелно или комбинирано) ще се сключват; в съответствие с каква процедура ще стане подписването им. Накрая е направен изводът, че чл. 8 ДЕС съдържа редица неопределени и в този смисъл неясни правни концепции, които отварят широко вратата за тълкуване.

Във втория раздел на глава първа е дадена обща характеристика на инструментите на ЕПС с опит да бъдат систематизирани. Те включват широк кръг от класически, но и

редица специфични средства, чрез които Европейският съюз реагира според ситуацията и особеностите на отношенията с държавите партньори. Инструментариумът на ЕПС обхваща както правни, така и политически средства, като вторите преобладават от гледна точка на видовете и броя им. Открито е ролята на собствените инструменти на политиката, т.е. тези, които са изработени и се практикуват след нейното лансиране.

Акцентът в първата глава на книгата е поставен върху международните споразумения на Съюза със съседните държави. Договорната правоспособност на ЕС е едно от най-важните проявления на международната му правосубектност. Частта от монографията за договорите със съседите всъщност е сечението на проблема за международната правосубектност на Съюза с ЕПС. Всички споразумения с отношение към политиката за съседство са от смесен тип, поради което разделът започва с обща постановка на въпроса за смесените споразумения, сключвани от Съюза – средство, което ЕС усилено практикува, но същевременно е нетипично и дори непознато за международното публично право. Изтъкнати са правните и най-вече политическите причини, довели до трайното установяване на феномена в договорната практика на ЕС и държавите членки. **Принос** на труда е изясняването на същността на смесените споразумения чрез представяне и анализ на различни дефиниции за тях, дадени в научната литература, както и чрез задочен диалог със съответните автори по повод на тези определения. Обърнато е специално внимание на ролята на Съда на ЕС, застъпена в негови становища и решения по дела, за концептуалното осмисляне на проблема за обхвата на външните компетенции на ЕС, тяхното взаимодействие с правомощията на държавите членки и възможността последните също да участват в сключването на международни договори заедно с ЕС. Отчетени са особеностите на процедурата за сключване на смесени споразумения и е засегнат деликатният въпрос относно международната отговорност по тях на Съюза и на държавите членки.

Въз основа на така направената теоретична рамка на проблема за смесените споразумения в следващите три подточки от изложението са представени и анализирани всички подобни договори по линия на ЕПС – споразуменията за партньорство и сътрудничество (СПС) с тези от държавите от бившия Съветски съюз, които днес участват в ЕПС, евро-средиземноморските споразумения за асоцииране (ЕССА), които са разгледани на фона на споразуменията за асоцииране от първо поколение с Гърция и Турция от началото на 60-те години на 20 век, европейските споразумения за асоцииране и споразуменията за стабилизиране и асоцииране, за да се стигне до новото поколение споразумения за асоцииране с източните съседи на ЕС (Украйна, Молдова и Грузия), подписани през юни 2014 г. За целите на изследването е извършен задълбочен анализ на

сериозен брой нормативни източници под формата на международни договори на ЕС, както и на решения на Съвета на ЕС за тяхното сключване.

Целите на споразуменията за партньорство и сътрудничество включват развитие на политическия диалог, търговските и икономическите отношения, сътрудничество в разнообразни области. С оглед на съдържанието си СПС са формулирани по общ начин и са далечна алтернатива на европейските споразумения за асоцииране със страните от Централна и Източна Европа. Макар че имат една и съща правна база, структура, институционален механизъм, предвиден в тях, както и много сходен обхват в смисъл на преследвани цели, СПС не са идентични. Те се различават по нивото на сътрудничество между ЕС и съседите му, т.е. споразуменията много си приличат хоризонтално и се различават вертикално от гледна точка на поетите ангажименти. СПС могат да се разделят на две категории – споразуменията с Украйна, Беларус и Молдова и тези с държавите от Южен Кавказ. Иначе казано, партньорите по линия на ЕПС са държави със споразумения за партньорство и сътрудничество с по-широк и с по-ограничен обхват.

Сега действащите евро-средиземноморски споразумения за асоцииране са част от Барселонския процес, който стартира през 1995 г. Те са замислени с цел да установят рамка за политически диалог, да доведат до създаване на зона за свободна търговия и да либерализират търговията с услуги и движението на капитали. Включват също така разпоредби в областта на правосъдието и вътрешните работи, както и клаузи за сближаване на законодателствата. Важна обща цел на ЕССА е регионалната интеграция. Всички споразумения следват една и съща структура и съдържание, но все пак отчитат индивидуалните особености. ЕССА действат в контекста на историята на отношенията със средиземноморските държави, която може да се проследи до ранните години на Европейската общност, а от гледна точка на ЕПС – в многостранната рамка на Барселонския процес. Обхватът им е по-разнообразен от този на СПС с източните съседи, отчасти защото ЕССА са договаряни по-дълго време и отчасти защото някои средиземноморски партньори вече са имали споразумения за асоцииране с тогавашната Европейска общност. Парадоксът е, че ЕССА са сключени по логиката на Евро-средиземноморското партньорство, а днес се разглеждат като инструменти на Европейската политика за съседство, която разкрива различна логика.

Новите споразумения за асоцииране с Украйна, Молдова и Грузия се основават на общи ценности и принципи и имат общо предназначение – да задълбочат политическите и икономическите отношения на трите държави с Европейския съюз, както и да доведат до постепенната им интеграция във вътрешния му пазар. Последното се осъществява като резултат от създаването на задълбочена и всеобхватна зона за свободна търговия, която е

същностен елемент на договорите. Тя отива отвъд класическите форми на икономическа интеграция, като предлага не само подобрени възможности за търговия и инвестиции, но и помощ за свързани с търговията реформи, които да допринесат за икономическото възстановяване, растежа и по-доброто включване на икономиката на съответната държава в световната. Въпросните споразумения полагат основа за дългосрочни отношения и не изключват възможни бъдещи развития в съответствие с Договора за Европейския съюз. Последното може да се разбира в смисъл, че присъединяването към ЕС не е изключено *a priori*, въпреки че не се прави автоматична връзка между асоциирането и перспективите за членство. Въз основа на анализа на текстовете на споразуменията и поставянето им в контекста на останалите договорености на Съюза се прави **извод с приносен характер**, че те заемат единствено по рода си място в мрежата от двустранни договори, сключени от Европейския съюз с трети страни. Това са наистина новаторски правни инструменти в практиката на външните отношения на ЕС, които се отличават с всеобхватност, сложност и обусловеност.

Глава първа завършва с раздел, посветен на политическите инструменти на политиката за съседство – докладите за държавите, плановете за действие, програмите за асоцииране и докладите за напредъка, като са изяснени въпросите за тяхната природа, съдържание, предназначение. Направени са паралели с инструментите на предприсъединителната стратегия на Европейския съюз. Изводите от този сравнителноправен анализ също имат **приносен характер**. Двустранното сътрудничество по линия на ЕПС, регламентирано с правнообвързващите споразумения, се допълва в значителна степен от множество инструменти на т.нар. „гъвкавото право”, сред които изпъкват плановете за действие.

Глава втора на книгата разглежда институционалните механизми за осъществяване на Европейска политика за съседство и тяхното значение за формулирането и провеждането ѝ. В отделни раздели фокусът е поставен върху Европейския съвет, Съвета на ЕС, Европейската комисия, Европейския парламент, върховния представител на ЕС по въпросите на външните работи и политиката на сигурност, Европейската служба за външна дейност, делегациите на Съюза в трети страни, специалните пратеници на ЕС в чужбина. Откроен е в детайли и дълбочина целият дипломатически процес на възникване и изковаване на политиката за съседство, което също може да се окачестви като **принос** на изследването.

От самото начало на интеграционния процес институциите играят различна роля и са ангажирани в различна степен с осъществяването на външните отношения на Европейската общност, а впоследствие и на външната политика на Европейския съюз.

Разпределението на компетенциите и правомощията им в тази връзка никога не е било статично. Политиката на съседство възниква и се развива в много динамичен, а понякога дори нестабилен от институционална гледна точка контекст.

При изработването на ЕПС могат да се разграничат четири фази на институционални взаимодействия. Най-напред Съветът тласка Съюза към предприемане на действия в тази област, като задава тон за дискусията относно новите съседи. После Комисията успява да се наложи за времето от първото ѝ съобщение от март 2003 г. до началото на 2004 г. като главното действащо лице, определящо дневния ред на ЕПС. Следва сериозна реакция от страна на Съвета, който си връща контрола върху политиката и накрая между двете институции се установява напълно работещ *modus vivendi*.

Основните изводи, направени в монографията, се потвърждават в **глава трета**, посветена на протеклия през 2015 г. процес на консултации във връзка с прегледа на ЕПС. За целта подробно са анализирани документи на Европейската комисия, към които е проявена голяма доза критичност. В три последователни раздела са представени съответно обстановката в географското обкръжение на Съюза, провокирала необходимостта от преразглеждане на ЕПС, организацията на консултациите по повод прегледа на политиката и конкретните предложения за реформирането ѝ. Последната четвърта точка от глава трета съдържа **собствената оценка на автора** за резултатите от прегледа.

Старата ЕПС е замислена по време, когато Европейският съюз е набирал скорост в своето развитие, а неговото обкръжение в по-голямата си част е било стабилно. Съюзът формулира политика, чиято цел е да предотврати появата на нови разделителни линии между него и съседите му след източното разширяване. Но при липсата на ясна перспектива за членство на държавите от ЕПС, съчетана с изисквания за хармонизиране на правните системи и реформиране на институциите и икономиките, Съюзът до голяма степен се проваля в това да въдушеви съседите и особено тези, които не споделят ценностите му. По такъв начин неосъзнато се материализират нови граници. На още по-базово равнище ЕПС не успява да се справи с първопричините за продължаващите конфликти в обкръжението на ЕС – бедност, необразованост, безработица.

През последното десетилетие в много от съседните на ЕС държави настъпват радикални промени. Днес тези страни са по-нестабилни, отколкото през 2004 г., когато стартира Европейската политика за съседство. Руско-грузинската война от 2008 г., серията от протести, размирици и бунтове през 2011 г., станали известни като „Арабска пролет“, войната в Сирия и провокираните от нея вълни от бежанци в Йордания, Ливан, Турция и самия Европейски съюз ясно показват, че познатата в този ѝ вид ЕПС не допринася

истински за предотвратяване на конфликти или управление на кризи. С оглед на недостатъчната финансова помощ ЕПС има слабо въздействие и върху дългосрочното изграждане на мира. Наред с това тя не отчита спецификата на руския фактор.

Нещо повече, перспективата за договорни отношения по линия на ЕПС – споразуменията за асоцииране и задълбочените и всеобхватни зони за свободна търговия с ЕС в някои случаи дори провокират насилие. Това се случва в Украйна през 2013 г. Подобни събития, както и липсата на стратегическа далновидност от страна на Съюза относно действията на Русия в Крим, се отразяват крайно негативно на Източното партньорство в рамките на политиката за съседство. Десетилетие след лансирането на ЕПС и в противовес на първоначалните претенции на политиката обкръжението на Европейския съюз не е станало нито по-стабилно, нито по-сигурно, проспериращо и демократично. ЕПС никога не била политика на разширяване, но се оказва, че не е и политика за сигурност.

Два от най-важните въпроси, които се обсъждат по време на преразглеждането на политиката за съседство, са дали ЕПС изобщо да продължи да се прилага и какъв да е географският ѝ обхват. След разсъжденията по такива основополагащи въпроси прегледът на политиката продължава през следните четири призми – диференциране, гъвкавост, акцент, видимост, като всяка една от тях е обект на анализ в раздел трети на глава трета на монографията.

Разделът, посветен на съдържанието на прегледа и направените предложения за промени, започва с разглеждане на въпроса за смисъла от Европейската политика за съседство. За да затвори кръга, той приключва с проблема за добавената ѝ стойност. Според едни мнения ЕПС е била успешна в държавите, които имат сключени споразумения за асоцииране или са в процес на договаряне на такива споразумения. Според други възгледи политиката за съседство няма първоначално очакваната добавена стойност, а двустранните отношения са много по-ефективни от хлабавата рамка на ЕПС.

Разсъжденията върху добавената стойност на анализираната политика наистина провокират два взаимно изключващи се извода. От една страна, форматът на ЕПС позволява да се мобилизират повече ресурси, отколкото са възможни за отделните държави членки или в рамките на двустранните връзки между ЕС и дадената страна партньор. От друга страна обаче, направеният през 2015 г. преглед на политиката за съседство отразява един далеч по-неамбициозен проект от този в началото. Всъщност ревизираната ЕПС ще има малка добавена стойност за държави като Украйна, Молдова и Грузия, които са изразили стремежите си за членство и са се ангажирали с мащабни реформи като част от споразуменията си за асоцииране. Оказва се, че ревизираната ЕПС е

тази с по-ниската или дори липсващата добавена стойност. Не е пресилено да се каже, че с прегледа на политиката Европейският съюз изрично признава ограниченията на своето въздействие и по този начин скъсва с очакванията си за грандиозен проект в географското си обкръжение.

Извършеното през 2015 г. преразглеждане на политиката за съседство недвусмислено се разграничава от инструментариума на разширяването. Не се споменава обусловеността и се изоставя системата за докладване, моделирана по образеца на предприєдинителните доклади за напредъка. Наред с това се измества фокусът от европейските правила и стандарти. Тази смяна на подхода дава безпрецедентна възможност на Европейския съюз да се нагоди към контекста на географското му обкръжение. Същевременно се налага преосмисляне на трансформиращата сила на Съюза, тъй като последната традиционно разчита на собствените му правила в комбинация с обусловеността, а преди ЕПС – и на ясна перспектива за присъединяване. Новият акцент е върху стремежите и нуждите на самите държави партньори.

В последния раздел на монографията са направени редица **самостоятелни изводи с приносен характер** за резултатите от преразглеждането на ЕПС, както и за нейното бъдеще. В рамките на консултациите относно ЕПС е извършена солидна работа. Доста адекватно са очертани недостатъците и ограниченията на политиката, включително тези, произтичащи от евроцентричната ѝ природа. Въпреки това прегледът не успява ясно да определи пътя напред. Той не представлява нито завършена ревизия на старата политика за съседство, нито цялостна стратегическа визия за отношенията на Европейския съюз със съседите му. Като отговор на въпроса дали извършеният преглед е опит за реална реформа или буря в чаша вода може да се каже, че безспорно нагласата е за първото, но има опасност практиката да докаже, че е второто. Бъдещето ще покаже, но във всеки случай без промяна, която да адаптира политиката за съседство към новите реалности на международните отношения в обкръжението на Съюза, ЕПС може и да не излезе от летаргията или поне от сферата на политическата реторика. Трябва обаче да се намери балансът между адаптирането към новата ситуация и евентуално твърде голямото отдалечаване от ценностите на ЕС.

Основните приноси на представеното монографично изследване могат да бъдат обобщени и систематизирани по следния начин:

- Осъществен е комплексен анализ на нов и същевременно изключително актуален проблем на външните отношения на ЕС – Европейската политика за съседство, която датира от 2004 г. В българската специализирана литература липсват

цялостни и самостоятелни изследвания, посветени на разглежданата в книгата проблематика..

- Направено е разграничение между понятията „външна политика“ и „външни отношения“ на ЕС, като политиката за съседство е открояна на фона на другите инструменти на външната дейност на ЕС.
- Обогатени са изследванията в българската научна литература на проблема за договорната правоспособност на Европейския съюз, макар и през специализираната призма на договорните му отношения с държавите от географското му обкръжение. Изяснена е особената нормативна основа на ЕПС в чл. 8 ДЕС.
- Направено е завършено и системно изследване на спецификата на смесените споразумения на ЕС – проблем, който е почти непознат в българската научна литература.
- Систематизирани и класифицирани са инструментите, с които си служи ЕПС. Подобен анализ не е правен нито в българската специализирана литература, нито в чуждоезичната.
- С висока степен на критичност е търсен отговор на въпроса за бъдещето на Европейската политика за съседство като инструмент на външните отношения на ЕС върху основата на анализа на процеса на преразглеждане и опитите за усъвършенстване на тази политика през 2015 г.

2. Развитие на правната уредба на общата външна политика и политика на сигурност на Европейския съюз от Маастрихт до Лисабон. – *Норма*, 2017, № 5, 39-73.

Студията е в обем от 34 страници и е посветена на динамиката в развитието на нормативната база на общата външна политика и политика на сигурност (ОВППС) през генералните ревизии на Учредителните договори на ЕО/ЕС.

Целта на студията е не само да анализира в хронологичен порядък усилията за утвърждаване и усъвършенстване на правната база на ОВППС, но и да бъдат открояни основните движещи фактори и логиката на всеки етап от това развитие. Сложността на изследваната тема е такава, че става дума за императивно необходими обединителни процеси в области, в които всяка държава проявява висока чувствителност и към които утвърдените интеграционни подходи не могат да намерят приложение. **Тезата на автора с приносен характер** е, че развитието и усъвършенстването именно на правната уредба на ОВППС е гаранция за нейната ефективност и за разгръщане на потенциала ѝ.

Изследването започва с анализ на качествения преход, осъществен с Договора за ЕС от Маастрихт, от европейско политическо сътрудничество към обща външна политика. Въведената ОВППС е правопреемник на политическото сътрудничество, но същевременно е качествено ново явление със специфични принципи, цели и инструменти за постигането им. Последователно са разгледани въпросите за предмета на общата външна политика; правомощията на институциите на тогавашната Европейска общност в сферата на ОВППС, както и ключовият проблем за процеса на вземане на решения; особеностите на правните инструменти на политиката. Като се отчита значението на Европейския съвет, е направен логичният извод, че в системата на ЕС ролята на двигател на ОВППС е поверена на Съвета, доколкото разглежданата политика се гради изцяло върху междуправителствения подход. В тази част от изследването е анализирана правната природа на общите позиции и съвместните действия и е формулиран изводът, че макар да става въпрос за два отделни инструмента на ОВППС, те имат някои общи черти.

Договорът от Амстердам (ДА) прави така необходимата крачка напред в развитието на правната регламентация на ОВППС. Той систематизира инструментите за провеждане на ОВППС, предвижда общите стратегии като ново средство и хвърля допълнителна светлина върху разграничението между съвместните действия и общите позиции. Единодушието продължава да бъде общ принцип, но наред с това въвежда клаузата за „конструктивното“ или „позитивно“ въздържане. Последното може да се окачестви като най-важната промяна в процеса на вземане на решения, предполагаща по-голямата му гъвкавост. Най-важните нововъведения на ДА в институционалната структура на ОВППС се свързват с новата роля на Европейския съвет; назначаването на генералния секретар на Съвета и за Върховен представител на ЕС по въпросите на ОВППС; създаването на отдел за планиране и ранно предупреждение. Ревизията от Амстердам дава възможност за сключване от името на ЕС на международни споразумения с трети държави или международни организации, винаги когато осъществяването на ОВППС го изисква. Това е разписано в чл. 24, въведен с ДА.

Основното предназначение на Договора от Ница не е да реформира ОВППС, а да внесе необходимите институционални промени с оглед на предстоящото към онзи момент източно разширяване на ЕС. Ето защо измененията в областта на ОВППС не са многобройни и се свеждат до преименуване на Политическия комитет на Комитет по политика и сигурност с доразвиване и укрепване на ролята му и до разширяване на приложното поле на клаузата за засиленото сътрудничество и по отношение на ОВППС, но не и в областта на отбраната.

Основното постижение на Договора за конституция за Европа (ДКЕ) е премахването на стълбовидната структура на ЕС, което е възпроизведено в Договора от Лисабон, като материята на ОВППС продължава да бъде предмет на междуправителствения подход с всички правни последици от това. Конституционният договор ревизира целите на общата външна политика и разширява обхвата им. Потвърждава съществуващите принципи, инструменти и процедури на ОВППС, като въвежда някои нови елементи. Най-смелата стъпка е премахването на длъжността върховен представител и заместването ѝ с поста министър на външните работи на ЕС. В своята работа министърът се подпомага от Европейска служба за външните работи, създадена по-късно като Европейска служба за външна дейност. Засилена е тежестта на Европейския съвет, който продължава да определя стратегическите интереси на Съюза, но е със статут на институция. Що се отнася до процеса на вземане на решения и инструментариума на ОВППС, ДКЕ дава решения, възпроизведени впоследствие с Договора от Лисабон – запазена е формулата на т.нар. „конструктивно въздържане“ и отпадат общите стратегии.

Ревизионният договор от Лисабон, влязъл в сила през 2009 г., е категоричен, че ОВППС се подчинява на специфични правила и процедури, че гласуването с единодушие в Съвета е общоустановеното правило за приемане на решения, освен ако изрично не е предвидено друго, както и че в рамките на ОВППС не могат да се приемат законодателни актове. Отпада наименованието министър на външните работи на Съюза и се възстановява възприетото в Амстердам наименование върховен представител, чиито функции, правомощия и начин за назначаване са същите като в Конституционния договор.

В обобщен вид **приносният характер** на студията се изразява в:

- Направено е детайлно, систематизирано, цялостно и завършено проучване на развитието на регламентацията на ОВППС, което придава на студията теоретично, но и практическо значение. Възприет е оригинален метод на анализ – хронологично проследяване на прогресивно натрупващите се качествени промени в правната уредба на ОВППС. Чрез този методологичен подход най-добре се разкрива постепенното и неотклонно усъвършенстване на политиката чрез подобряване на нормативната ѝ база.
- Формулиран е изводът, че, така както е регламентирана първоначално в дял V на Договора от Маастрихт, ОВППС е била изправена пред опасността от самото начало да е неефективна в практическата си реализация. В студията е доказано, че стремежите към преодоляването на подобна опасност са перманентни, последователни и в определени случаи дават резултат.

- Открито е доктриналното значение на чл. 24, въведен с Договора от Амстердам, който регламентира правото на самия ЕС да сключва международни споразумения. Договорната правоспособност от своя страна е недвусмислено доказателство за притежавана международна правосубектност. Към момента на приемане на ДА Европейският съюз не е разполагал с изрично призната и договорно закрепена правосубектност. След въвеждането на чл. 24 в доктрината започва да се говори за подразбираща се и фактическа международна правосубектност на ЕС поне в частта за сключването на международни договори, за да се стигне и до чл. 47 ДЕС, въведен с ревизията от Лисабон, който предвижда, че Съюзът има юридическа правосубектност.

3. Способността на Европейския съюз за разрешаване на конфликти в региона на Южен Кавказ: много шум за нищо? – Списание „Дипломация“, Дипломатически институт, МВнР, 2017, № 19, 47-59.

Статията е логично продължение и доразвиване на предходна статия на автора от 2014 г., посветена на проблемите и предизвикателствата в отношенията на Европейския съюз с Армения, Грузия и Азербайджан в рамките на южнокавказкото направление на политиката за добросъседство на Съюза. През 2017 г. предмет на специално разглеждане са възможностите на ЕС да допринесе за решаване на проблемите на сигурността в Южен Кавказ. Двете изследвания, заедно с представената монография, свидетелстват за траен интерес на автора към Европейската политика за съседство и едно от практическите ѝ географски измерения.

Настоящата статия се фокусира силно критично върху европейската реторика по въпросите на сигурността в региона на Южен Кавказ, а в последната си част дава аналитичен отговор на въпроса защо ЕС прилага специфичен, но неефективен подход за разрешаване на конфликтите в Нагорни Карабах, Абхазия и Южна Осетия.

В частта за европейското „говорене“ последователно са разгледани и анализирани Европейската стратегия за сигурност от 2003 г., Стратегическият документ на Съюза относно Европейската политика на съседство от 2004 г. и планове за действие, приети съвместно с всяка от трите южнокавказки държави. Тези документи подчертават загрижеността на Европейския съюз за стабилността и развитието на Южен Кавказ, но намеренията на ЕС за реално участие в уреждането на сложната обстановка в разглеждания регион се оказват доста предпазливи и наистина се ограничават до политическата реторика.

Планове за действие на Армения и Азербайджан разкриват непоследователност в подхода на ЕС към конфликта в Нагорни Карабах. От една страна, Съюзът признава териториалната цялост на Азербайджан, а от друга – правото на региона на самоопределение, което е в основата на движението за сецесия на Нагорни Карабах. Ситуацията в Абхазия и тази в Южна Осетия се разглеждат от ЕС като вътрешни конфликти, с които Грузия иска да се справи. Сравнително ниското ниво на ангажираност на ЕС с разрешаването на конфликтите в Грузия проличава от факта, че Абхазия и Южна Осетия се споменават само два пъти в 740-те страници на споразумението за асоцииране на Грузия, подписано през юни 2014 г.

Европейската реторика по проблемите на сигурността в Южен Кавказ намира проявление и по време на посещенията на председателя на Европейския съвет Доналд Туск в трите държави през юли 2015 г., както и на визитите на върховния представител на ЕС Федерика Могерини в Азербайджан и Армения в началото на 2016 г. От направените изявления проличава, че за съжаление ЕС е безпомощен, когато става въпрос за уреждане на конфликтите в региона и не е в състояние да гарантира спазването на собствените си ценности. Сериозно раздвижване на отношенията на Съюза с трите южнокавказки държави има в началото на 2017 г., когато държавните ръководители на Армения, Грузия и Азербайджан са на посещение в Брюксел за срещи с Доналд Туск. Добрата новина е, че е преодолян застой в договорните отношения с Армения и Азербайджан. Относно конфликта в Нагорни Карабах Доналд Туск уеднаквява говореното с двете държави, използвайки идентични формулировки. Първо, Съюзът подкрепя независимостта, суверенитета и териториалната цялост на Армения и Азербайджан. Второ, статуквото в Нагорни Карабах е неприемливо, конфликтът няма военно решение и се нуждае от политическо уреждане в съответствие с международното право.

Същевременно Европейският съюз е непреклонен по отношение на провеждането и резултатите от референдумите, състояли се през 2017 г. в Нагорни Карабах и в Южна Осетия. Той оспорва законността им в свои изявления, включително през ОССЕ. Като **принос** може да се окачестви направената прогноза за неблагоприятно развитие на отношенията между ЕС и Армения след референдума в Нагорни Карабах. Категоричната позиция на ЕС по този въпрос и реакцията на Армения могат да доведат до действия по замразяване или забавяне на процедурата по сключване засиленото и всеобхватно споразумение за партньорство с Армения.

С **приносен характер** са направените в статията изводи за неефективността на прилагания от Съюза подход по проблемите на сигурността в Южен Кавказ: наличие на очевиден сблъсък между реалността и желанието на ЕС да изнася в страните от Южен

Кавказ своите ценности, нормативна сила и концепцията си за обусловеността; проява в региона на влиянието на много други международни участници, което оставя малко място за действия на ЕС и възпрепятства гладкото осъществяване на поетите от него ангажименти; присъствието на силен съсед като Русия, чиито норми и възприятия за регионален ред не съвпадат с тези на ЕС при едновременно влошаване на отношенията с нея; липса на европейско присъствие и видимост в де факто държавите в региона и липса на перспектива за южнокавказките страни (с изключение може би на Грузия) да се присъединят към Съюза. Основният проблем на Съюза е, че за конкуликуващите страни няма много стимули, за да се вслушат в реториката му относно разрешаването на споровете. Способността на ЕС за разрешаване на конкуликти в Южен Кавказ зависи и от отношението на Грузия, Армения и Азербайджан към него. От трите държави само Грузия недвусмислено е изразявала своите европейски стремежи. Логично се стига до констатацията, че във връзка с конкуликти в региона на Южен Кавказ Европейският съюз няма друг избор освен практикуването на политическа реторика.

Като допълнителни **приноси** на статията могат да се посочат:

- Безспорната актуалност и висока практическа стойност на изследването, в което се анализират проявления на външните отношения на ЕС от текущата 2017 г.
- Остро критичен ракурс на разглеждане на проблема и отстояване на ясна и изцяло авторова позиция.
- Осъществяване на оригинално политологично изследване върху основата на контент-анализа на прессъобщения и други изявления на Европейския съюз.

4. Неуспешните проекти за създаване на Европейски съюз. – *Международни отношения, 2017, № 3, 37-49.*

Още със старта на интеграционния процес в Западна Европа държавите полагат усилия да му придадат и политическо измерение. През всяко десетилетие на 20 век се правят опити за концептуално осмисляне на идеята за Европейски съюз и за неговото създаване. Статията не си поставя за цел хронологично проследяване на всички опити за политическо сътрудничество, а има за предмет единствено тези инициативи под формата на проекти на договори, които предвиждат създаването на политически съюз/Европейски съюз. Това означава поставяне на акцента в изследването върху плана „Фуше“ (1961-62 г.), инициативата „Геншер-Коломбо“ (1981 г.) и Проектодоговора за ЕС на Европейския парламент (1984 г.). И трите проекта са неуспешни, но авторът доказва **тезата си с приносен характер**, че провалите не само не спират развитието на интеграционния процес, а напротив – превръщат се в нови импулси за движение напред. Подобна теза е

особено актуална на фона на понякога мрачните прогнози за бъдещето на Европейския съюз.

Най-напред е анализиран проектът на комитета „Фуше“ за договор за учредяване на „съюз на европейските народи“, който отразява идеите на френския президент Шарл дьо Гол. Без да включва в обсега си на действие икономиката, бъдещият съюз трябва да се изгради като структура, която да съществува и функционира успоредно на Европейските общности (ЕО). Целите на Съюза включват: обща външна и отбранителна политика; тясно сътрудничество в областта на науката и културата; защита на човешките права. Институциите на бъдещия съюз имат изцяло междуправителствен характер. След това е изяснен характерът на плана „Фуше-2“, който френският президент предлага като реакция на възгледите на своите партньори. Новият текст на договора предвижда включването и на икономическата политика в обсега на действие на Съюза, но без гаранции за спазването на Римските договори. Очертана е целта на бъдещата структура – да обедини в едно външна политика, икономика, културни въпроси и отбрана.

В статията е направен **изводът с приносен характер** че планът „Фуше“ е опит да се промени институционалният баланс в тогавашната ЕО в полза на междуправителствения подход и да се установи форма на политическо сътрудничество, която да осигури по-голяма независимост на Европа от САЩ. Една от главните причини за провала на този проект е противопоставянето на концептуалните възгледи на държавите членки относно бъдещето на Европа – „европейска Европа“ срещу „атлантическа Европа“, „Европа на държавите“ срещу „Европа на Общността“, „Европа на Шестте“ срещу Европа с Великобритания – гарантът на атлантизма и сътрудничеството със САЩ.

На следващо място предмет на разглеждане е инициативата „Геншер – Коломбо“, която представлява предложение за приемане на Европейски акт (т.е. договор), който да допълни Римските договори и чиято крайната цел е създаването на Европейски съюз. Последният ще се изгради постепенно и ще представлява все по-тесен съюз на европейските народи и държави, основан на истинска и ефективна солидарност и на общи интереси. Най-новаторският елемент на плана „Геншер – Коломбо“ се съдържа в препоръките относно превръщането на европейското политическо сътрудничество в обща външна политика. Отбелязано е, че с приемането на Тържествената декларация за Европейския съюз от Европейския съвет в Щутгарт през 1983 г. инициативата е сведена от проект за законодателен текст до декларация без правнообвързваща сила. Един от **приносите** на статията е извеждането на спецификите на инициативата „Геншер – Коломбо“ – първо, тя е междуправителствена и се лансира извън всякаква

институционална рамка и второ, задачата не е възложена от конкретно правителство или от Европейския съвет, а е израз на личните виждания на двама министри.

Направена е логичната връзка, че обезсмислянето на усилията на Геншер и Коломбо до голяма степен се дължи на факта, че паралелно на техния план е в ход друга инициатива – тази на Европейския парламент (ЕП). Окончателният текст на проекта на договор за Европейски съюз, известен още като проект „Спинели“, е приет в Страсбург на 14 февруари 1984 г. Направено е предположение за намеренията на ЕП, който избира изработването на изцяло нов текст на международен договор, защото в противен случай трябва да призове за изменения в съществуващите договори, а това е процедура, изискваща свикването на междуправителствена конференция (МПК), на която ролята му на практика ще се сведе до нула. С проекта си за съюз ЕП иска да провокира извършването на реформи, които да доведат до по-демократичен и ефективен процес на вземане на решения, както и до включване в обхвата на дейност на бъдещия ЕС на области като европейското политическо сътрудничество. За постигане на целите си Съюзът ще разчита на съвместните действия и междуправителственото сътрудничество, чрез което ще осъществява международните си отношения съгласно чл. 66 от проекта за договор.

Накрая е изведен изводът, че инициативата на ЕП има своето значение в няколко аспекта. Тя допринася за дефинирането на понятието за съюз. Дава нов импулс за по-задълбочен дебат относно необходимостта от реформи в ЕО, за да се стигне до провеждането на преговори за изменение на Римските договори и до свикването на МПК, на която е подписан Единният европейски акт, с който европейското политическо сътрудничество получава нормативна основа. То от своя страна е първообраза на ОВППС на създадения през 1992 г. Европейски съюз.

Освен изведените в статията изводи, като **приносни моменти** могат да се отбележат още:

- Анализът именно на проектодоговорите за създаване на Европейски съюз и поставянето им в общата рамка на политическата интеграция обогатява изследванията в българската научна литература в областта на историята на европейския интеграционен процес и предлага една по-различна призма на разглеждане на традиционни проблеми.
- Осъщественото в статията проучване аргументира авторовата позиция, че за да се правят днес осмислени и верни заключения за Европейския съюз и неговото бъдеще като стабилна политическа формация, трябва да се познава не просто историята, а логиката на развитие на европейската интеграция.

- Статията представлява подробен и положителен отговор от страна на автора на важен доктринален въпрос – щеше ли да се стигне до създаването на ЕС без усилията, полагани през всяко десетилетие на 20 век, без поуката от неуспешните проекти и без концептуалното осмисляне на идеята за съюз като еманация на политическата интеграция? Три неуспешни инициативи за създаване на Европейски съюз въз основа на договор и успех четвъртия път с Договора за ЕС от Маастрихт. Дори само този факт е доказателство за европейската конструктивна упоритост и за устойчивостта на повече от 60-годишния интеграционен проект.

5. „Размислите” на Европейската комисия и Европейския парламент върху консулската закрила за граждани на Съюза в чужбина. – В: Стойчева, М., Георгиев, В. (ред.). 15 години Катедра „Европеистика”. Юбилеен сборник. С., УИ „Св. Климент Охридски”, 2015, 113-124.

Статията е посветена на правото на европейските граждани на дипломатическа и консулска закрила в чужбина и по-конкретно – на опита на институциите на ЕС да осъвременят и усъвършенстват правната му уредба чрез приемането на нов акт на вторичното право на Съюза. Отправна точка в изложението е законодателното предложение на Европейската комисия, направено през месец декември 2011 г. и намерило израз в проекта за директива на Съвета относно консулската закрила за граждани на Съюза в трети страни.

След това вниманието е насочено към последвалия междуинституционален процес на консултации, като обект на сравнителен анализ са становищата на компетентните парламентарни комисии, въз основа на които Европейският парламент формулира своята позиция и приема законодателна резолюция по въпроса в рамките на специална законодателна процедура. Отражена е и реакцията на Европейската комисия на тази позиция, както и рамките, в които тя е готова на компромис.

Основните **приносни моменти** на статията са следните:

- Открити са нововъведенията, лансирани с проектодирективата, в сравнение с преди действащия правен инструмент – Решение 95/553/ЕО.
- Анализирани са взаимодействията между институциите на Европейския съюз по чувствителна за държавите членки тема, каквато е предоставянето на консулска закрила.
- Постигната е целта да се „надникне“ в кухнята на правото на ЕС и на изработването на неговите норми, което придава на статията висока практическа

стойност. Тя се потвърждава с приемането от Съвета на ЕС на Директива 2015/637 от 20 април 2015 г.

- Формулирани са собствени изводи за ролята на ЕП или поне за опитите му за засилено и новаторско участие в разработването на правната регламентация на конкретни аспекти на външните отношения на Съюза.
- Настоящата статия продължава линията на предходен авторов материал от 2012 г. и обогатява българската научна литература със завършено проучване по темата за регламентацията на правото на консулска закрила на европейските граждани в чужбина.

6. Южнокавказкото направление в политиката на добросъседство на ЕС – проблеми и предизвикателства. – В: Шикова, И., Калейнска, Т., Велева-Ефтимова, М., Симеонов, К. (ред). Европейският съюз на кръстопът. С., СУ „Св. Климент Охридски” и Фондация „Ханс Зайдел”, 2014, 234-243. (Публикувано и в списание „Дипломация“, Дипломатически институт, МВнР, 2014, № 11, 71-77).

Статията е политологично изследване на конкретен аспект на Европейската политика за съседство – нейното южнокавказко направление. В началото е очертано значението на региона на Южен Кавказ за Европейския съюз най-вече от гледна точка на енергийните му интереси и интересите му в областта на сигурността. Потвърден е широко разпространеният възглед, че ЕС възприема Южен Кавказ като регион на „замразени конфликти” (в Нагорни Карабах, Южна Осетия и Абхазия), където невъзможността да се постигне тристранно сътрудничество по сигурността пречи на европейските усилия за разрешаването им.

На следващо място в статията е направена констатацията, че ангажираността на ЕС в Южен Кавказ зависи от външни фактори, като е отчетено влиянието на държави като САЩ, Китай, Турция, Иран и разбира се, на Русия – най-значимият актьор в региона. Специално внимание е отделено на външнополитическата ориентация на самите южнокавказки държави, тъй като тя е много важен фактор за възприятията и нагласите им спрямо Европейския съюз. Направена е панорама на отношенията на ЕС с Армения, Грузия и Азербайджан с акцент върху двустранните планове за действие, които отчитат спецификата на връзките с всяка от държавите. Въпросните отношения са поставени в по-широката рамка на Източното партньорство, стартирало през 2009 г. Разгледан е и напредъкът към онзи момент в установяването на нови договорни отношения с трите държави.

В обобщен вид **приносният характер** на статията се изразява в систематизацията и анализа на сложните дипломатически отношения в региона, в открояване на ролята на водещите участници в международните отношения по конкретните проблеми, които са предмет на разглеждане, както и в самостоятелното утвърждаване на констатацията, че ЕС е „закъснял актьор” в Южен Кавказ, който е възприел по-скоро неутрална позиция. Наред с това добавената стойност на статията произтича и от факта, че тя повдига една неизследвана тема в българската специализирана литература.

7. Универсални международноправни механизми за закрила на правата на човека. – В: Римско и съвременно публично право. Сборник статии и доклади. С., УИ „Св. Климент Охридски”, 2013, 477-492.

Предмет на разглеждане в статията са механизмите за закрила на правата на човека по Международната харта на ООН с акцент върху измененията от последните години и върху практиката на съответните органи. Специално внимание е обърнато на процедурата за подаване на жалби пред Съвета на ООН по правата на човека, която заменя старата процедура 1503, въведена през 1970 г. с резолюция на ИКОСОС.

Приносът на статията се изразява в задълбочения анализ на новостите в системата на ООН за закрила правата на човека, които включват: механизмът, въведен през 2006 г., прилаган от Съвета по правата на човека и известен като общ периодичен преглед; новата процедура за представяне на доклади от държавите за това как изпълняват Международния пакт за гражданските и политическите права (МПГПП), известна като *LOIPR* и приета от Комитета по правата на човека; новата възможност за разглеждане на жалби по силата на Факултативния протокол към Международния пакт за икономическите, социалните и културните права (МПИСКП). Въз основа на сравнителноправен анализ е достигнато до заключението, че процедурата по междудържавните жалби, уредена във Факултативния протокол към МПИСКП, е идентична с тази по МПГПП. Но що се отнася до процедурата по индивидуалните жалби, в някои отношения тя стига дори по-далеч в сравнение с тази по Факултативния протокол към МПГПП. Накрая е направен логичният и обоснован извод, че ООН е в непрекъснат процес на усъвършенстване и засилване на ролята си за закрила правата на човека чрез учредяване на нови структури, въвеждане на нови процедури и оптимизиране на съществуващите механизми. Определено **приносен характер** има и направеното проучване на практиката (в някои случаи липсваща) на специализираните органи в системата на ООН по съответните инструменти за закрила на правата на човека.

8. Right to Diplomatic and Consular Protection of European Union Citizens Abroad. – В: *Трудове по международно право. Том VII.* [Юбилейно издание по случай 50-годишнината на БАП и 75-я конгрес на Световната асоциация по международно право (ILA), София, 2012]. С., 2012, 113-127.

Статията изчерпателно и аналитично представя правната и политическа регламентация на правото на дипломатическа и консулска защита на гражданите на ЕС в чужбина. Тя се концентрира върху следните три проблема и ги изследва в дълбочина: уредба на въпроса в първичното право на ЕС, а именно – в Договорите за Европейския съюз; уредба в производното право на ЕС, допълнително договаряне на минимални общи стандарти за оказване на дипломатическа и консулска защита, изработване на указания за целта, изграждане на координационен механизъм между държавите членки и тяхната водеща роля по въпроса; роля и принос на Европейската комисията за позитивно развитие по разглеждания проблем.

Наред с това е обоснована тезата, че по силата на международното публично право безспорно има разлика между дипломатическа и консулска защита от гледна точка на естеството, структурата и задействането на процедурите за оказването им. Докато консулската защита може в определени случаи да се разглежда като задължение на държавите, то предоставянето на дипломатическа закрила винаги се разполага в сферата на дискреционните им правомощия.

С тази публикация стартира последователно изследване на този уникален инструмент в практиката на Европейския съюз, като темата е доразвита в последваща публикация от 2015 г.

9. Механизми за контрол по многостранните международни договори в областта на ядреното разоръжаване. – В: *Белова, Г. и др. (ред). Право, управление и медии през XXI век. Юбилеен сборник. Том 1.* Благоевград, УИ „Неофит Рилски“, 2012, 369-378.

Предмет на изследване в статията е многостранната международноправна регламентация на проблема за ядреното разоръжаване и то в частта за предвидените в съответните договори контролни механизми като израз на стремежа атомното оръжие да се ограничи и забрани в глобален мащаб. За разлика от редица други понятия в науката за международните отношения, за ядрено оръжие има легално закрепена дефиниция, която се съдържа в Договора от Тлателко от 1967г.

В статията са направени и защитени няколко основни **авторски изводи с приносен характер**. Първо, проблематиката за ядреното разоръжаване е все така актуална в международните отношения и през XXI век. Второ, разчита се преди всичко на доброволно спазване от страна на държавите на международните норми, които те са имали интерес да приемат. Трето, международното публично право не изключва възможността за колективна принуда. Все пак, налице е богат набор от механизми за контрол. Въпросът е доколко те са ефективни. По повечето от разгледаните в статията договори практика трудно може да се посочи, защото явно страните не са ги нарушавали. Когато обаче една държава си позволи да не спазва задълженията си по даден договор, се стига до реакция на международната общност в лицето на Съвета за сигурност на ООН. Иран, а днес – Северна Корея са симптоматични примери в това отношение.

В допълнение към направените в статията изводи, като **нейни приноси** могат да се посочат:

- Самостоятелен обобщен анализ на текстовете на дванадесет многостранни международни споразумения в областта на ядреното разоръжаване с акцент върху контролните механизми, предвидени в тях и с възможност за изводи относно тяхната ефективност.
- Проучване на практиката по прилагане на разгледаните договори.
- Анализ на безядрения режим и на системите за контрол по договорите за създаване на безядрени зони в населените и ненаселените пространства.

20.09.2017 г.

Изготвил:

/гл. ас. д-р Мариета

Рабохчийска/